

Скибіцький Б. А.

*Львівський торговельно-економічний університет,
старший викладач кафедри кримінального права та процесу*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Ключові слова: розслідування злочинів, незаконне використання бюджетних коштів, кримінальне провадження, кримінальне процесуальне законодавство.

Keywords: crime investigation, illegal use of budget funds, criminal proceedings, criminal procedure law.

Актуальність теми. Реалії сьогодення все частіше привертають увагу вчених до проблеми цільового та раціонального використання бюджетних коштів. В умовах економічної та політичної кризи, дефіциту Державного бюджету України, продовжують мати місце негативні прояви криміналізації бюджетної сфери.⁴

У зв'язку з недостатньою розробкою на сьогодні питання вдосконалення законодавчого регулювання бюджетно-правових відносин та безпосередньо кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему України, розробка пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства є актуальним науковим завданням.

Законодавець створив спеціальну норму, яка передбачає кримінальну відповідальність за нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 КПК), практично розширивши перелік порушень порядку використання бюджетних коштів за видатками.

У теорії кримінального права домінує переконання, що виділення спеціальної норми відбувається у зв'язку з суттєвою відмінністю характеру та ступеня суспільної небезпеки окремих діянь, передбачених однією і тією ж кримінально-правовою нормою, що зумовлює необхідність диференційованого регулювання відповідальності за їх вчинення. У санкції спеціальної норми усувається альтернативність покарання, його види та межі.⁵

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деяким аспектам розслідування вказаної категорії злочинів була приділена певна увага у працях

---

⁴ Шкут В. М., «Вдосконалення ст. 210 КК України як умова запобігання злочинності у бюджетній сфері», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Право і суспільство, № 5, 2009 р., ст. 118.

⁵ Горюх О.П. Про правила конструювання санкцій спеціальних кримінально-правових норм, Актуальні проблеми кримінального права та криминології: Всеукр. наук.-практ. конф., 24 квітн. 2009 р.: Тези доп. - Донецьк, 2009. - С.86.

Г.М. Гончара, Я.В. Дячишин, В.В. Ковша, Ю.І. Кудряшова, Г.К. Літвінчука, Ю.Г. Маслак, Г.А. Матусовського, А.В. Холостенка, Ю.П. Аленіна, В.З. Багінського, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, П.Д. Біленчука, О.М. Васильєва, А.Ф. Волобуєва, В.І. Гаєнка, В.Г. Гончаренка, А.В. Дулова, В.А. Журавля, Г.Г. Зуйкова, А.В. Іщенко, О.Н. Колесниченко, В.О. Коновалової, Н.І. Клименко, В.С. Кузьмічова, В.Д. Ларичева, О.М. Ларіна, В.В. Лисенка, В.К. Лисиченка, І.М. Лузгіна, В.Г. Лукашевича, Г.А. Матусовського, М.В. Салтевського, М.Я. Сегає, М.О. Селіванова, В.В. Тіщенко, І.Я. Фрідмана, В.Ю. Шепітька, О.Р. Шляхова, М.Г. Щербаковського, М.П. Яблокова та інших.

Виклад основного матеріалу При розслідуванні викрадень бюджетних коштів протидія розслідуванню з боку службових осіб може виражатися у різноманітних діях із застосуванням ресурсів публічної влади та суспільної думки щодо досягнення своєї мети: ухилення від явки в правоохоронні органи, дача неправдивих свідчень, приховування та знищення документів — слідів злочину, підкуп службових осіб контролюючих та слідчих органів, здійснення тиску на осіб, від поведінки та свідчень яких залежить встановлення об'єктивної істини у справі (свідка, слідчого, експерта, суд тощо). Протидія з боку таких осіб через їх високий освітній рівень, інтелектуальний та економічний потенціал, доступ до секретної інформації, особисті зв'язки з іншими високопосадовими службовими особами, надає їм можливість впливати на слідчого та його керівництво, та становить особливу небезпеку для розслідування викрадень бюджетних коштів. На думку С. А. Соколова, посадова злочинність набуває характеру організованої корупції, являє симбіоз монополії влади одного керівника, дискреційних повноважень службових осіб у прийнятті рішень. Корупція виходить за межі службових злочинів, вона вміщує фаворитизм, протегування, службове заступництво, численні та різноманітні форми протиправного привласнення публічних прав та засобів для їх використання.⁶

Для дослідження проблем протидії розслідуванню викрадень бюджетних коштів придатна, на наш погляд, класифікація її прийомів та способів, запропонована А. Ф. Волобуєвим, який класифікує їх за спрямованістю застосування на такі групи: 1) прийоми протидії, спрямовані на знищення, утаювання, маскування або фальсифікацію інформації (її носіїв) як джерел доказів; 2) прийоми протидії, спрямовані на утворення несприятливих зовнішніх умов розслідування; 3) прийоми протидії, спрямовані на утворення несприятливих внутрішніх умов розслідування; 4) прийоми протидії, спрямовані безпосередньо на членів СОГ.⁷ Окремі прийоми з названих груп

⁶ Соколов С. А. Организованная коррупция и должностная преступность в войсках, меры по её сдерживанию, С. А. Соколов, Государственная граница, организованная преступность, закон и безопасность России, [под ред. А. И. Долговой]. - М. : Рос. крим. ассоциация, 2006. - С.225-228.

⁷ Протидія економічній злочинності : монографія, [П. І. Орлов, А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика, Р. Л. Степанюк, І. М. За-рецька, Е. Картер, Р. Ворнер]. - Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. с.72.

протидії розслідуванню розглянуті також Р. Л. Степанюком при дослідженні злочинних порушень бюджетного законодавства.⁸

Матеріали вивчених кримінальних проваджень, відкритих за ознаками ч. 2 ст. 191 КК України, не повною мірою відображають, яким чином здійснювалась протидія, тому окремі висновки стосовно форм і способів протидії розслідуванню викрадень бюджетних коштів зроблені за результатами анкетування та інтерв'ювання слідчих та оперативних працівників, за результатами яких можна виділити такі форми протидії розслідуванню.

Прийоми протидії, спрямовані, на знищення, утаювання, маскування або фальсифікацію документів як джерел, доказів. Для викрадень бюджетних коштів основними джерелами доказів є бухгалтерські, банківські (казначейські) документи, що відображають операції з бюджетними коштами, тому поширеним способом протидії є спроби злочинців знищити, приховати або фальсифікувати документи в умовах уже розпочатого розслідування з метою не допустити, щоб відповідна доказова інформація була використана в процесі розслідування. Подолання цієї форми протидії розслідуванню має полягати у невідкладному проведенні обшуків та проведенні комплексу оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення місць знаходження документів та встановлення осіб, у яких вони можуть знаходитись, а також певних заходів організаційного характеру (одержання консультацій обізнаних осіб, вивчення відповідної нормативної та навчальної літератури, ознайомлення з особливостями діяльності даного органу, установи тощо), з метою забезпечення збереження необхідних документів.⁹

Оскільки більшість незаконних операцій з бюджетними коштами виконується за допомогою комп'ютерної техніки, окремо слід відзначити знищення електронних носіїв інформації. Запобігання цієї форми протидії сприяє проведення комплексу слідчих та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення та вилучення комп'ютерної інформації що знаходиться в комп'ютерах, їх комплектуючих. Зокрема, шляхом невідкладного та грамотного проведення виїмки та огляду електронних носіїв інформації; вилучення протоколів та резервних копій на вінчестері. За наявності протоколів можна відновити стерту інформацію на вінчестері (магнітному носії); допиту спеціалістів, що обслуговують файловий сервер, у якому відбулося знищення інформації. Дискети, диски, чорнові записи програм, журнали реєстрації роботи на комп'ютері та деякі інші документи підлягають вилученню.

Використання корумпованих працівників правоохоронних органів для протидії розслідуванню. Однією з істотних особливостей службових осіб, які обіймають керівні посади в бюджетних установах є наявність корупційних

---

⁸ Степанюк Р. Л. Попередження та подолання розслідуванню злочинів, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів службовими особами, Р. Л. Степанюк, Вісник Луганск. держ. ун-ту внутр. справ. - 2006. - № 3. - С.172-175.

⁹ Мудрецька Г. В., «Особливості допиту підозрюваних (обвинувачених) при розслідуванні викрадень бюджетних коштів», Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, № 4 2009 р., ст. 205.

зв'язків не тільки із працівниками органів влади і управління, але й із представниками правоохоронних органів Дії цих осіб особливо небезпечні, оскільки корумпованими в більшості випадків є службові особи правоохоронних органів, які обіймають керівні посади: керівники слідчих підрозділів та слідчі, керівники прокуратури різних рівнів, підлеглі працівники прокуратури, судді. Перешкоди розслідуванню з їх боку можуть полягати в таких діях (бездіяльності): штучне затягування відкриття кримінального провадження прокурором під виглядом недостатності зібраних доказів; надання вказівок на проведення окремих слідчих дій, виконання яких вимагає багато часу; неодноразова передача кримінального провадження від одного слідчого до іншого; відмова в санкціонуванні проведення обшуків, відсторонення підозрюваного від посади та інших дій слідчого; відмова в продовженні терміну досудового слідства; необгрунтоване припинення кримінального провадження; необгрунтоване обвинувачення слідчого в порушенні закону, усунення його від проведення досудового слідства. Нейтралізувати такі прийоми протидії дуже складно, і нерідко, як свідчить опитування слідчих, цього зробити не вдається. При виявленні такої протидії з боку службових осіб правоохоронних органів особи, яка проводить розслідування, необхідно задіяти можливості служби внутрішньої безпеки; звернутися до керівництва, якому безпосередньо підпорядковані корумповані особи. При наданні слідчому прямих вказівок чи пропозицій щодо тих чи інших рішень у кримінальній справі рекомендується такий прийом блокування протидії, як вимога формального документального підтвердження вказівок і пропозицій посадової особи. Але це, безперечно, потребує високого професіоналізму і громадської мужності, оскільки такий крок може потягти за собою службові ускладнення.¹⁰

Здійснення «тиску» на свідків злочинних дій. Указана форма протидії використовується з метою примушування свідків дати неправдиві показання або відмовитись від раніше даних правдивих показань. Такий вплив на свідків з метою протидії слідству здійснюється шляхом пропонування матеріальної винагороди за неправдиві свідчення (підкуп) та шляхом перешкоди з'явленню свідка, спонукання його до дачі неправдивих показань шляхом погроз вбивством, насильства, знищення майна його або близьких родичів, розголошення відомостей, що їх ганьблять. Для подолання цього способу протидії розслідуванню пропонується: демонстрація під час допиту свідка реальної можливості притягнення його до кримінальної відповідальності за дачу завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК), застосування інших тактичних прийомів допиту, спрямованих на виявлення неправди й одержання правдивих показань; встановлення осіб, котрі здійснювали підкуп свідка (шляхом слідчих дій і ОРЗ). Ефективним способом попередження злочинного впливу на свідків може бути і запропоноване С. О. Сафроновим роз'яснення підозрюваному або обвинуваченому, що перешкоджання явці свідків,

---

¹⁰ Мудрецька Г. В., «Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідувань викрадень бюджетних коштів», Держава та право, № 48, ст. 527.

спонукання їх до відмови від дачі показань, підкуп цих осіб або погроза помстою за раніше дані показання, а так само готування або замах на вчинення цих дій є злочином, передбаченим ст. 386 КК (або ст. 14, 15, 386 КК).¹¹

При виявленні погроз свідку слідчому необхідно: 1) застосувати передбачені законодавством заходи забезпечення безпеки учасників кримінального процесу способами та в порядку, передбаченому ст. 521 — 525 КПК, 2) ізолювання підозрюваного за допомогою обрання щодо нього запобіжного заходу — взяття під варту; 3) встановлення осіб, котрі здійснювали злочинний вплив на свідка (шляхом слідчих дій і ОРЗ).¹²

Використання корумпованих працівників органів державної влади й управління. Особливістю викрадень бюджетних коштів є те, що самі злочинці часто обіймають високі посади в органах державної влади чи місцевого самоврядування і можуть використовувати своє становище для здійснення впливу не тільки на слідчого, а й на керівництво правоохоронних органів. Чим вища посада, тим ширші можливості через державні органи відкрито чинити опір органам досудового слідства шляхом створення ряду несприятливих обставин, що уповільнює, часом припиняє, а іноді й паралізує процес розкриття і розслідування злочинів.

Підставою для подолання протидії слідству корумпованих представників влади є правові норми, які регулюють процесуальну та оперативно-розшукову діяльність щодо виявлення та розслідування вказаних злочинів, тактичне та обмірковане застосування яких може перешкодити спробам втручання у процес розслідування корумпованих службових осіб. Крім того, в таких випадках необхідно, щоб розслідування проводили слідчі прокуратури та органів внутрішніх справ більш високого рівня підпорядкування. З урахуванням вищенаведених труднощів правоохоронці повинні володіти тактико-психологічною методикою розслідування таких злочинів, яка має включати організацію і планування, тактико-психологічні рекомендації з проведення оперативно-слідчих операцій і комбінацій.

Протиправні дії стосовно слідчого або інших осіб, які тією чи іншою мірою беруть участь у розслідуванні (оперативних працівників, експертів тощо). Такі дії можуть виражатись у здійсненні тиску в різноманітних формах на службових осіб органів дізнання та досудового слідства з метою прийняття ними неправомірних рішень (несправедливих, необґрунтованих) стосовно осіб, притягнутих до відповідальності. Зокрема, це може проявлятися у спробах дати хабара цим особам. Досить часто використовується такий метод протидії, як дискредитація службових осіб, які ведуть розслідування шляхом подання скарг на їх дії та рішення (фактично — наклеп), а також у погрозах життю та здоров'ю слідчого, оперативних робітників або членів їх сімей. Протистояти

¹¹ Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : [наук.-прагм. посіб.] С. О. Сафронов. – Х. : С.А.М., 2003. с.90.

¹² Степанюк Р. Л. Попередження та подолання розслідуванню злочинів, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів службовими особами, Р. Л. Степанюк, Вісник Луганс. держ. ун-ту внутр. справ. - 2006. - № 3. - С. 173.

спробам підкупу слідчих та працівників органів дізнання можна лише за таких умов: належного матеріального забезпечення працівників правоохоронних органів; створення слідчо-оперативних груп із найбільш кваліфікованих і принципових працівників; здійснення систематичного контролю за ходом розслідування у кримінальних справах цієї категорії з боку керівників слідчих підрозділів, прокуратури, служби внутрішньої безпеки; відмови від боротьби за формальні показники, яка змушує практиків працювати на показники у звітах, а не боротися зі справжньою злочинністю; безумовного притягнення до відповідальності працівників, винних у хабарництві, корупції.¹³

Утворення негативної суспільної дужки щодо процесу розслідування.. Така протидія полягає у використанні ЗМІ з метою створення позитивного образу злочинця та негативного висвітлення дій правоохоронних органів. У науковій літературі з метою нейтралізації тиску на слідство з боку засобів масової інформації, на наш погляд, досить аргументовано пропонується застосування правоохоронними органами тактики випередження в поданні офіційної інформації, що не дасть можливості сформуванню негативну суспільну думку¹⁴, чому сприятиме організація належної взаємодії слідчого із ЗМІ. До тактичних прийомів подолання, а також запобігання можливій протидії розслідуванню із використанням ЗМІ слід віднести акцентуацію події злочину. Організуючи прес-конференції, брифінги, зустрічі з журналістами з подальшим оприлюдненням їх у ЗМІ, слідчий підвищує авторитет правоохоронних органів, зміцнює віру громадян у справедливість закону, утримує свідків або потерпілих від бажання відмовитись від дачі показань тощо. Якщо такі інформаційні заходи з висвітлення розслідування злочинів будуть не одноразовими, а систематичними, то статус події злочину зміниться, вона набуде більшої соціальної ваги, чим може значно зменшити, а також попередити можливість протидії розслідуванню злочину.¹⁵

Висновок. Підсумовуючи викладене, потрібно відзначити, що проаналізовані способи протидії розслідуванню викрадень бюджетних коштів і методи їх подолання, звичайно, не вичерпують усіх ситуацій, що виникають на практиці, але можуть стати орієнтиром для прийняття слідчим відповідних рішень у ході розслідування викрадень бюджетних коштів. Подолання протидії значною мірою обумовлюється високим професіоналізмом та особистими моральними якостями як слідчого, так і службових осіб правоохоронних органів, які здійснюють керівництво та контроль за розслідуванням.

---

¹³ Мудрецька Г. В., «Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідувань викрадень бюджетних коштів», Держава та право, № 48, ст. 528.

¹⁴ Протидія економічній злочинності : монографія, [П. І. Орлов, А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика, Р. Л. Степанюк, І. М. За-рецька, Е. Картер, Р. Ворнер]. - Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. с.76.

¹⁵ Стеценко Ю. В. Можливості використання засобів масової інформації для протидії розслідування злочинів та шляхи її подолання, Ю. В. Стеценко, Держава і право. - Вип. 15. - 2002. - С. 492-493.

Список використаних джерел

1. **Горох О. П.** Про правила конструювання санкцій спеціальних кримінально-правових норм, Актуальні проблеми кримінального права та кримінології: Всеукр. наук.-практ. конф., 24 квітня 2009 р.: Тези доп. — Донецьк, 2009. — С. 85-87.
2. **Гуторова Н. О.** Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Н. О. Гуторова. — Х., 2002. — 38 с.
3. **Мудрецька Г. В.** Особливості допиту підозрюваних (обвинувачених) при розслідуванні викрадень бюджетних коштів // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ — 2009. № 4. — С. 203-210.
4. **Мудрецька Г. В.** Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідувань викрадень бюджетних коштів // Держава та право. — 2007. — № 48. — С. 524-530.
5. Протидія економічній злочинності : монографія / [П. І. Орлов, А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика, Р. Л. Степанюк, І. М. Зарецька, Е. Картер, Р. Ворнер]. — Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. — 568 с.
6. **Сафронов С. О.** Методика розслідування умисного заподіяння тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : [наук.-практ. посіб.] / С. О. Сафронов. — Х. : С.А.М., 2003. — 175 с.
7. **Сікорська І. А.** Бюджетне правопорушення: поняття та види, Держава і право. Збірник наукових праць. Юридичні і практичні науки. — Вип. 23. — К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України; Спілка юристів України, 2004. — С. 380-385.
8. **Соколов С. А.** Организованная коррупция и должностная преступность в войсках, меры по её сдерживанию / С. А. Соколов // Государственная граница, организованная преступность, закон и безопасность России, [под. ред. А. И. Долговой]. — М. : Рос. крим. ассоциация, 2006. — С. 226-234.
9. **Степанюк Р. Л.** Попередження та подолання розслідуванню злочинів, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів службовими особами / Р. Л. Степанюк, Вісник Луганс. держ. ун-ту внутр. справ. — 2006. — № 3. — С. 171-175.
10. **Степанюк Р. Л.** Подолання протидії розслідуванню злочинів, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства, Вісник Запорізького юридичного інституту. — Запоріжжя, 2002. — № 2. — С. 213-221.
11. **Стеценко Ю. В.** Можливості використання засобів масової інформації для протидії розслідування злочинів та шляхи її подолання / Ю. В. Стеценко // Держава і право. — Вип. 15. — 2002. — С. 489-493.
12. **Шкут В. М.** Удосконалення ст. 210 КК України як умова запобігання злочинності у бюджетній сфері // Право і суспільство. — 2009. — № 5. — С. 118-123.

Анотація

У статті розглянуто поняття та форми протидії розслідуванню злочинів, пов'язаних з незаконним використання бюджетних коштів.

Summary

The article discusses the concept and forms of counteraction to investigation of crimes related to the illegal use of public funds